

کتاب‌شناسی فلسطین

• سیدرضا حسینی

■ کتاب‌شناسی تفصیلی فلسطین، یهود، صهیونیسم و اسرائیل
(جلد دوم)
■ گردآورنده: مرکز اطلاعات فلسطین
■ چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات فلسطین، ۱۳۸۹، تعداد
صفحات: ۶۳۱

مقدمه

هدف این نوشتار معرفی و نقد اجمالی جلد دوم کتاب «کتاب‌شناسی تفصیلی فلسطین، یهود، صهیونیسم و اسرائیل» می‌باشد. برای این منظور کوشش می‌شود که مقدمات و مؤخرات این اثر بررسی شده و مشخص گردد که کتاب تا چه اندازه موفق شده هدف یا هدف‌های خود را برآورده سازد.

پیش از ورود به مبحث، لازم به یادآوری است که موضوع فلسطین و صهیونیسم از دغدغه‌های جهان اسلام و به‌ویژه از دغدغه‌های بنیادین انقلاب اسلامی ایران بوده و هست. آثار مکتوب ما مشحون از این موضوع و مملو از انعکاس این نیاز گسترده و عمیق در راستای شناخت این سرزمین و وقایع حادث شده در آن دارد.

موضوع فلسطین از جمله موارد و مؤلفه‌هایی است که از ادراک متفاوت رهبران ایران در دوران پیش و پس از انقلاب اسلامی متأثر شده است. مقامات سیاسی ایران در دوران پیش از انقلاب اسلامی با تأکید بر مؤلفه‌های ژئوپلیکتیکی و نیز در راستای جهت‌گیری سیاست خارجی که مبتنی بر اتحاد و ائتلاف با غرب بود، الگوهای همکاری‌جویانه را با رژیم صهیونیستی برگزیدند. بر این اساس، موضوع فلسطین هرگز اولویت سیاست خارجی ایران نشد. اما پس از انقلاب این روند دگرگون شد. این دگرگونی را باید ناشی از درک سیاسی نخبگان و رهبران جمهوری اسلامی ایران از موضوع فلسطین دانست. در دوران جدید موضوع فلسطین یکی از اولویت‌های سیاست داخلی و خارجی ایران تلقی شد و حمایت از آرمان فلسطین به لایه‌های مختلف اجتماعی سرایت کرد. به این ترتیب، موضوع فلسطین در روند انقلاب اسلامی به دگرگونی در مناسبات ژئوپلیتیکی خاورمیانه منجر شد. گزاره‌ی «راه قدس از کربلا می‌گذرد» که به وسیله‌ی حضرت امام خمینی (ره) به کار رفت، نیز بیانگر اراده‌ی سیاسی جمهوری اسلامی ایران بود. این دگرگونی نیز با هدف رویارویی با رویکردهای توسعه‌طلبانه‌ی رژیم صهیونیستی و حمایت از حقوق و آمال ملی دولت فلسطین صورت پذیرفته است. (متقی، ۱۳۸۶، ۲۷ - ۲۶)

امام خمینی از آغاز دهه‌ی ۱۳۴۰ تا واپسین لحظه‌های زندگی خویش در سال ۱۳۶۸، از حمایت آرمان فلسطین هرگز بازنايستاد و آن را لحظه‌های فراموش نکرد. ایشان هنگام تبعید در نجف اشرف نیز از هر فرصتی برای بسیج مردم در راه مبارزه با اشغالگری صهیونیست‌ها استفاده می‌کردند و

شاید به جرأت بتوان گفت که هیچ موضوعی در جهان ما در بین اقلیم‌های مختلف به اندازه فلسطین اهمیت نیافته و به هیچ سرزمینی تا این حد توجه نشده است

کتاب‌شناسی

سال ۱۳۸۰ تا اواخر ۱۳۸۸ آغاز گردید که جلد دوم آن نیز در بهار ۱۳۸۹ به بازار نشر ارائه گردید.

جلد دوم این اثر که موضع بررسی این مقاله می‌باشد، با عناوینی هم‌چون پیشگفتار، مداخل، کتب فهرست‌دار، کتب بدون فهرست، پایان‌نامه‌های دانشجویی، ویژه‌نامه‌های فهرست‌دار، ویژه‌نامه‌های بدون فهرست، نمودارها، فهرست نمایه، نمایه‌ی عنوان، نمایه‌ی نویسندگان، نمایه‌ی مترجمین، نمایه‌ی ناشران و در نهایت نمایه‌ی موضوع به چاپ رسیده است.

این مجموعه به دو بخش اصلی تقسیم شده است. ابتدا کتاب‌هایی که فهرست یا توضیحات دارند و در معرفی آن‌ها اطلاعات کافی وجود داشته و قسمت دوم را به آن دسته از آثاری اختصاص داده‌اند که یا فهرست نداشته‌اند و یا فهرست آن‌ها گویا نبوده و یا بنا به دلایلی، تصمیم بر آن گرفته شده که در معرفی آن‌ها تنها به ذکر عنوان، نام نویسنده، مترجم، ناشر، سال نشر، تعداد صفحات، قطع موضوع اکتفا شود. که خود جای تأمل و بررسی بیشتر دارد.

به هر حال گردآورندگان محترم در بخش اول با عنوان کتب فهرست‌دار که صفحات ۱۱ تا ۴۹۸ اثر را به خود اختصاص داده است. تعداد ۵۵۶ کتاب را معرفی کرده‌اند. روش معرفی کتب نیز بدین ترتیب است که ابتدا عنوان اثر، سپس نام نویسنده، ناشر، سال نشر، تعداد صفحات، قطع کتاب و در نهایت فهرست مطالب آن اثر بدون هیچ‌گونه کم و کاستی درج گردیده است، آن‌چه برای هر خواننده در این قسمت مشهود می‌باشد فقدان چند موضوع است. یعنی شهر محل انتشار و نوبت چاپ کتاب، بعضاً فقدان نام مترجم و نام نویسنده.

بخش دوم با عنوان کتب بدون فهرست می‌باشد که صفحات ۴۹۹ تا ۵۱۲ را شامل شده است. در این قسمت ۱۰۷ عنوان کتاب فقط به صورت ذکر نام و اثر نویسنده، ناشر، سال نشر، تعداد صفحات و قطع درج گردیده است. در ادامه‌ی کتاب، گردآورندگان محترم در صفحات ۵۱۲ تا ۵۱۶ به ذکر ۱۲ عنوان پایان‌نامه‌ی دانشجویی اکتفا کرده‌اند. قسمت بعدی این اثر مربوط به ویژه‌نامه‌های فهرست‌دار می‌باشد که با ۴۲ عنوان، صفحات ۵۱۷ تا ۵۳۶ را به خود اختصاص داده‌اند. منظور ویژه‌نامه‌هایی بوده که از طرف روزنامه‌ها، مؤسسات و مراکز فرهنگی، علمی و هنری منتشر شده است. سپس ۱۸ عنوان ویژه‌نامه‌های بدون فهرست نیز در صفحات ۵۳۷ تا ۵۴۲ گردیده است.

اما از جمله موارد بسیار زیبای این اثر که به نظر بنده، نگاه هر خواننده را به

همیشه موضوع فلسطین را در رأس همه‌ی مسائل جهان اسلام اعلام می‌کردند و از همه‌ی مسلمانان و سران کشورهای اسلامی می‌خواستند که با مبارزین فلسطینی همکاری کنند. (صفا تاج، ۱۳۸۵، ۱۴۶)

نام‌گذاری آخرین جمع‌هی ماه رمضان به نام «روز قدس» نیز بیانگر این بود که در ادبیات دینی... و گفتمان آرمانگرایانه‌ی ایران، نهضت فلسطین جاودانه باقی خواهد ماند.

با این ترتیب باید بیان کرد که حمایت ایران از نهضت فلسطین بر اساس بنیادهای ایدئولوژیک شکل گرفت و از طرف دیگر آن دسته از فرایندهای ژئوپلیتیکی را که مقامات رژیم پهلوی از آن حمایت می‌کردند، پایان بخشید و دولت جمهوری اسلامی ایران به اقتضای ارزش‌های اسلامی - انقلابی و اصول مندرج در قانون اساسی خود، کلیه‌ی مناسبات خود را با دولت اسرائیل قطع و در مقابل حمایت همه‌جانبه‌ی خود را از مردم فلسطین آغاز کرد.

چنان‌چه حضرت امام در جمع گروهی از فلسطینی‌ها و اسقف کاپوچی در ۱۳ فروردین ۱۳۵۸ در ارتباط با موضوع فلسطین اعلام کرد که «ما اسرائیل را محکوم می‌کنیم، اسرائیل غاصب است و در محلی که آمده به طور غصب آمده و قدس باید نجات پیدا بکند و اسرائیل را براند. دول عربی باید با هم اجتماع و اسرائیل را از زمین‌های خودشان براند و دست متسعرین را کوتاه کنند. (صحیفه‌ی نور، ج ۵، ۲۴۲)

باری، این سخن بگذار تا فرصتی دیگر، اما آن‌چه به نظر می‌رسد مرکز تحقیقات فلسطین را بر آن داشته تا پروژه کتاب‌شناسی فلسطین را از سال ۱۳۷۰ آغاز کند مسأله‌ی فلسطین و مشکلی به نام فلسطین در جهان امروز است که این مشکل از هر سرزمین مشکل‌دار جغرافیای دیگری در جهان امروز حادث است. شاید به جرأت بتوان گفت که هیچ موضوعی در جهان ما در بین اقلیم‌های مختلف به اندازه فلسطین اهمیت نیافته و به هیچ سرزمینی تا این حد توجه نشده است. بنابراین مطالعه‌ی جایگاه فلسطین و نیز یهود، صهیونیسم و اسرائیل برای پژوهشگران و محققان ما از اهمیت به‌سزایی برخوردار است که این امر موجب شده تا مرکز مزبور در طی این سال‌ها اقدام به جمع‌آوری منابع موجود در این ارتباط کند.

درباره‌ی کتاب

جلد اول این اثر شامل کتاب‌های منتشر شده از سال ۱۳۲۴ تا ۱۳۸۰ بوده است که در سال ۱۳۸۱ به همت مرکز مطالعات فلسطین به زیور طبع آراسته و روانه بازار گردید. سپس تلاش برای جمع‌آوری آثار منتشر شده از

خود جلب می‌کند، قسمت نمودارها می‌باشد. در این قسمت ناشرین فعال در حوزه‌ی چاپ کتاب‌های فلسطین به صورت نمودار و میزان فعالیت به نمایش در آمده است. در این قسمت ناشرینی هم‌چون سازمان تبلیغات اسلامی، جمعیت دفاع از ملت فلسطین، انتشارات هلال، مؤسسه‌ی اطلاعات، مؤسسه‌ی اندیشه‌سازان نور، دبیرخانه‌ی کنفرانس بین‌المللی انتفاضه، نشر نی، مؤسسه‌ی فرهنگی ابرار معاصر، مؤسسه‌ی مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، انتشارات کیهان و مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه به ترتیب میزان فعالیت ترسیم شده‌اند. در قسمت دیگری از این نمودارها، میزان چاپ کتب مربوط به فلسطین در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۸ ترسیم شده که با توجه به آن بیشترین نشر کتاب در سال ۱۳۸۱ و کمترین آن در سال ۱۳۸۸ بوده است. که این موضوع از نگاه جامعه‌پژوهشی کشور جای تأمل و بررسی ویژه دارد و البته در این مجال فرصتی برای پرداختن به آن نیست. در نموداری دیگر نیز نسبت مؤلفین به مترجمین طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۸ بررسی شده است. پایانبخش این اثر ارزشمند نیز فهرست نمایه‌ها، شامل نمایه عنوان، نمایه‌ی نویسندگان، نمایه‌ی مترجمین، نمایه‌ی ناشران و نمایه‌ی موضوع می‌باشد که در مجموع صفحات ۵۴۹ تا ۶۳۱ این اثر را به خود اختصاص داده‌اند.

بررسی اجمالی اثر

نخستین نکته‌ای که در مورد این اثر در بدو امر حائز اهمیت و بیان است، کوشش و تلاش مرکز مطالعات فلسطین برای جمع‌آوری آثار مکتوب در ارتباط با موضوع فلسطین، یهود، صهیونیسم و اسرائیل از سال‌های ۱۳۲۴ تا اواخر ۱۳۸۸ می‌باشد. شایان یادآوری است که این اثر بالطبع استفاده‌ی محققین، اساتید و علاقه‌مندان به موضوع تحقیق و پژوهش در عرصه‌ی فلسطین قرار خواهد گرفت و در نوع خود می‌تواند اثری ارزشمند و بدیع باشد، چرا که در این اثر تلاش شده تا کلیه‌ی موضوعاتی که به نحوی مرتبط با فلسطین یهود، صهیونیسم، اسرائیل، می‌باشد مورد توجه و بررسی قرار گیرد. به نظر می‌رسد که این اثر به خوبی مورد توجه علاقه‌مندان به موضوع قرار گرفته و خواهد گرفت.

نکته‌ی دوم این‌که، این بررسی اجمالی شامل کتاب مورد بحث است و نه هیچیک از آثار معرفی شده، یعنی موضوع بررسی ما کلیت این کتاب است. نکته‌ی سوم این‌که اگر این کتاب ارزشمند و درخور توجه مورد نقد قرار گرفت، نشان از کم‌ارزشی آن نیست، بلکه نشان از آن دارد که شایسته‌ی دقت، توجه و نقد و بررسی می‌باشد. نویسندگان و ناشران محترم ما باید توجه داشته باشند که اگر شخصی وقت برای واکاوی کتابی می‌گذارد و آن هم از سر شوق و اشتیاق و دلسوزی تا نقایص و ایرادات احتمالی آن، هر چند مختصر را، بیان کند باید به خوبی مورد پذیرش قرار گیرد تا برای رفع آن در چاپ‌های بعد چاره‌ای اندیشیده شود و باید مدنظر داشت که دل خوش کردن به داشته‌ها، نوعی رکود و عقب ماندن است. در ادامه به چند مورد کاستی که از نگاه نگارنده‌ی مقاله قابل بیان می‌باشد، می‌پردازیم.

۱- شایسته بود کتابی با این حجم و گستردگی از مقدمه‌ای برخوردار میبود تا در آن به چگونگی جمع‌آوری، روش تدوین و اهداف انتشار و اثر و موضوعات کلی و اساسی و گردآورندگانی که به هر نحوی در جریان تولید و چاپ کتاب همکاری داشته‌اند، پرداخته می‌شود. هرچند که در پیشگفتار

به ذکر اسامی چند نفر اشاره شده است.
۲- یکی از مهمترین معیارهای مهم نقد منابع، توجه به عنوان اثر و روابط منطقی میان عنوان و رئوس مطالب آن می‌باشد. و این موضوع حاکی از توجه و دقت نویسنده یا گردآورندگان محترم در نگارش اثر می‌باشد. آن‌چه که درباره‌ی امر در عنوان این کتاب جلب توجه می‌کند، همین است که گویی این اثر کوششی برای جمع‌آوری آثاری است که مربوط به فلسطین، یهود، صهیونیسم و اسرائیل می‌باشد. عنوان کتاب به خواننده این بشارت را می‌دهد که آن‌چه در این اثر وجود دارد مربوط به این چهار موضوع می‌باشد و نه غیر از آن. اما با نگاهی دقیق و مشکافانه به آثار معرفی شده به خوبی می‌توان فهمید که در مواردی این چنین نمی‌باشد و بعضاً کتابی معرفی شده که ربطی به عنوان اثر ندارد. گردآورندگان این اثر بسیاری از آثار امام موسی صدر، بسیاری از کتب مربوط به لبنان که حتی کوچکترین اشاره‌ای در آن به موضوع فلسطین نشده، بسیاری از کتب بهائیان، چند کتاب درباره‌ی حضرت زهرا و زینب سلام الله علیهما کتابی درباره‌ی آموزش و یولن، شکل‌گیری زبان فارسی، صلح و صفا در خانواده، کتاب ضرورت اصلاحات در تبلیغات اسلامی، کتاب ایران‌نامه و مواردی دیگر از این قبیل را در این اثر معرفی کرده‌اند. سؤال اساسی در این ارتباط این است که لزوم معرفی این کتاب‌ها در این اثر که عنوان آن گویای معرفی آثار داخل آن می‌باشد، چیست؟

۳- سومین ایرادی که بر این کتاب وارد است، تکرار صفحات ۹۷ تا ۱۱۲ می‌باشد. به این ترتیب که این صفحات مجدداً بعد از صفحه‌ی ۱۶۰ نیز تکرار شده است. از طرف دیگر، اثر فاقد شماره‌ی صفحات ۱۶۱ تا ۱۷۷ می‌باشد. جالب آن است که این قصور از نگاه ناشر، چاپ، نمونه‌خوان و... مخفی مانده است.

۴- از دیگر ایرادات وارده بر این کتاب، فقدان ذکر شهر محل انتشار در کل آثار معرفی شده می‌باشد. بعضاً نیز در مواردی نام مترجم، نوبت چاپ، نام نویسنده و نام ناشر درج نشده است.

۵- از دیگر مواردی که می‌توان به عنوان نقد بر این اثر وارد دانست، اکتفا کردن به معرفی ۱۲ عنوان پایاتنامه می‌باشد. که از این تعداد، سه مورد آن کاملاً بیارتباط با عنوان کتاب می‌باشد. اما نکته‌ی قابل بیان آن است که چرا گردآورندگان اثری با این حجم و گستردگی، فقط به ذکر ۱۲ عنوان پایان‌نامه بسنده نموده‌اند. اگر این انتقاد بر گردآورندگان به دلیل عدم تلاش برای شناسایی پایان‌نامه‌ها بوده باشد، که جای بسی تأسف است که بیتوجهی به شناسایی آثار دانشجویی شده است و اگر به دلیل فقدان نگارش آن توسط دانشجویان باشد نیز باز باعث تأسفی دوچندان می‌باشد که چرا حمایت در راستای تحقق این امر صورت نپذیرفته است.

منابع

- ۱- منقی، ابراهیم. «آرمانگرای ایدئولوژیک و منابع ملی در روبروکرد ایران به مسأله‌ی فلسطین»، مجموعه مقالات فلسطین، نگاه ایرانی، تهران: مؤسسه‌ی تحقیقات و توسعه‌ی علوم انسانی، ۱۳۸۶.
- ۲- صفاتاج، مجید. فرهنگ جامع فلسطین، تهران: تجسم اخلاق، ۱۳۸۶، ج۴، ج ۱
- ۳- صحیفه‌ی نور، ج ۵